

Životní minimum – koncepce a praxe

Úvod

Životní minimum je definováno jako „výše příjmu, která zaměstnanci umožňuje základní, ale sociálně přijatelnou životní úroveň“ (komise pro životní prostředí ve Spojeném království). Od 90. let minulého století probíhají osvětové kampaně týkající se životního minima, jejichž cílem je zvýšení platů pracovníků s nízkou mzdou. Tyto iniciativy přicházejí s výpočtem příjmu potřebného k dosažení základní životní úrovně, přičemž zohledňují stávající úroveň státních transferů. Obecně jsou tyto výpočty prováděny na základě reprezentativních vstupních dat získaných od občanů prostřednictvím skupinových rozhovorů a s využitím metodiky standardního výzkumu v oblasti minimálního příjmu. Tyto iniciativy mají odrážet společenský konsensus ohledně standardního „koše výrobků a služeb“ nakupovaného domácnostmi. Provedené výpočty ukazují, že životní minimum stále převyšuje příslušnou zákonnou minimální mzdu.

Dosud byly hlavní kampaně týkající se životního minima vedeny v malém počtu anglicky hovořících zemí s liberálními tržními hospodářstvími. Nejpropracovanější iniciativu v rámci Evropy nalezneme ve Spojeném království, kde více než 4 000 zaměstnavatelů obdrželo od nadace Living Wage Foundation akreditaci pro životní minimum. Tito zaměstnavatelé se zavázali, že budou všem svým zaměstnancům – včetně těch smluvních, kteří pravidelně vykonávají práci v jejich prostorách – vyplácet životní minimum v sazbě, která o 26 % převyšuje zákonné minimum pro pracovníky v Londýně.

Politické souvislosti

Cílem kampaní zaměřených na životní minimum je upozornit na nedostatečnou výši příjmu osob, jejichž výdělek se pohybuje na úrovni zákonného minima. Většina (22) členských států zavedla zákonnou minimální mzdu, což tvůrci politik i veřejnost obecně vnímají jako užitečné opatření. Ve stále větší míře sílí přesvědčení, že pokud se tento nástroj využívá obezřetně, nese s sebou jen velmi málo nepříznivých důsledků prorokovaných tradičními ekonomickými teoriemi, pokud vůbec nějaké. Například

míra nezaměstnanosti v Německu od zavedení zákonné minimální mzdy v roce 2015 nepřetržitě klesá, a to již předtím byla na nízké úrovni. Avšak vzhledem k tomu, že se zákonná minimální mzda stanovuje s obezřetností, často příjemcům v dostatečné míře nezajišťuje základní a důstojnou životní úroveň. Proto se začaly ozývat hlasy volající po posílení mzdové a příjmové podpory pro osoby s nízkou mzdou, jak je patrné z ustanovení o „spravedlivé mzdě“ v evropském pilíři sociálních práv vyhlášeném v roce 2017. Následně došlo rovněž k nárůstu politického zájmu ze strany odborů o koordinaci při stanovování minimálních mezd mezi členskými státy EU, a to bez ohledu na skutečnost, že v oblasti mezd postrádá EU právní pravomoci. Podle zastánců koncepce životního minima je třeba učinit více pro překlenutí rozdílu mezi výší sazeb minimální mzdy a potřebami vyjádřenými životním minimem.

Klíčová zjištění

- Kampaně zaměřené na životní minimum podle zjištění zprávy probíhají v pěti zemích, z nichž dvě jsou v současné době členskými státy EU: ve Spojeném království, Irsku, Kanadě, na Novém Zélandu a ve Spojených státech amerických. Zpráva zkoumá rovněž probíhající kampaně s tematikou mezd a politické diskuse o „důstojné“ úrovni mezd či životním minimu v celé řadě dalších zemí, zejména v členských státech ve střední a východní Evropě.
- Moderní kampaně zaměřené na životní minimum mají často svůj původ ve velkých městech, kde jsou relativně vysoké životní náklady, zejména na bydlení, a kde v případě většiny pracovníků mzdové sazby neudržely krok se skutečnými životními náklady. Ve Spojeném království stanoví komise pro životní minimum dvě sazby – jednu pro Spojené království jako celek a druhou, vyšší, pro Londýn.
- Pokud jsou sazby životního minima stanoveny, jsou vždy vyšší než příslušné sazby zákonné minimální mzdy, a to v citovaných příkladech v rozmezí o 15 až 80 %.

- Životní minimum může být zajišťováno nejrůznější formou. Ve Spojených státech amerických má obvykle podobu dodatku zákona, v němž se stanoví, že podniky v konkrétním městě nebo okrese, které se podílejí na veřejných zakázkách nebo čerpají veřejné prostředky, musejí svým zaměstnancům vyplácet stanovenou sazbu životního minima. V jiných zemích bylo životní minimum zavedeno v rámci dobrovolného systému, kdy organizující nadace, jejímiž členy jsou nejrůznější sociální partneři, akredituje zaměstnavatele na základě jejich zájmu, provádí související výzkum a pravidelně aktualizuje sazby životního minima.
- V obou těchto formách je rozsah vyplácení životního minima omezen na malý podíl zaměstnavatelů, na rozdíl od zákonné minimální mzdy, která je právně závazná pro všechny zaměstnavatele. Odhaduje se, že úspěšná kampaň zaměřená na životní minimum ve Spojeném království vedla k přímému zvýšení platů 120 000–150 000 pracovníků, přičemž jen necelá 3 % pracovníků vykazují příjmy pod úrovní životního minima. „Standardizace“ životního minima je nepřímo přínosná i pro ostatní pracovníky, neboť stanovená výše životního minima se využívá jako referenční ukazatel při vyjednávání mezd nebo je vyplácena pracovníkům neakreditovanými zaměstnavateli.
- Pouze v několika málo zemích postačuje minimální mzda k tomu, aby pozvedla pracovníka nad „hranici ohrožení chudobou“ bez nutnosti další podpory ve formě dávek od státu. V zemích, které zavedly životní minimum, například ve Spojeném království, nabývají tyto dávky u poslední generace v rámci podpory domácností s nízkými příjmy na důležitosti. Plánované snižování těchto dávek povede k vyššímu tlaku na mzdy, aby pokryly potřeby domácností s nízkými příjmy.
- Iniciativy v oblasti životního minima poukázaly na významné regionální rozdíly, pokud jde o životní náklady, přičemž zejména ve větších metropolitních oblastech je cenová dostupnost skutečným problémem. Mezi možné politické reakce patří příplatek k národní minimální mzdě v regionech s vysokými životními náklady, podobně jako v případě váhově stanoveného příplatku v Londýně, kde má toto opatření za následek zvýšení mezd mnoha zaměstnanců, zejména ve veřejném sektoru.
- V centru pozornosti všech osvětových kampaní týkajících se životního minima stojí sazba životního minima, obvykle stanovovaná jako hodinová. Avšak žádná jednotná sazba životního minima nemůže pokrýt příjmové potřeby všech pracovníků – s různou pracovní dobou, v různých typech domácností, v různých regionech. Tyto kampaně však mohou zmapovat výrazné rozdíly v příjmech a plotech, které jsou nezbytné k dosažení základní, ale přijatelné životní úrovně, a poskytnout tak cenný alternativní zdroj údajů pro oficiální odhady přiměřenosti příjmů v členění podle různých typů domácností.
- I když je kampaní s tematikou životního minima poskrovnu, mají příznivý dopad na systémy zákonné minimální mzdy. Příkladem je zejména Spojené království, kde se vláda zavázala zavést novou zákonnou minimální mzdu pro osoby od 25 let věku označovanou jako „státní životní minimum“. Předpokládá se, že do roku 2020 dosáhne 60 % mediánu mzdy.
- Stanovení minimální úrovně mezd je jednoduché politické opatření a nelze očekávat, že samo o sobě vyřeší problém chudoby pracujících. Funguje jako doplněk ke kolektivnímu vyjednávání, které může v konkrétních odvětvích zajistit vyšší mzdové sazby. Domácnosti s nízkými příjmy rovněž využívají nižší daně z příjmu, státní transfery ve formě dávek při zaměstnání, příspěvků na bydlení a přídatků na děti a další formy dotovaných služeb ve zdravotnictví a vzdělávání. Výpočty životního minima zahrnují tyto nejrůznější příspěvky do příjmu domácnosti a zdůrazňují důležitost společných politik v oblasti bydlení, trhu práce a sociálního zabezpečení, aby mohla být zajištěna základní, důstojná životní úroveň pro všechny pracující domácnosti.

Politické ukazatele

- Iniciativy v oblasti životního minima rozšířily veřejnou rozpravu na téma nízkých platů v zemích s vysokým výskytem nízkých platů a chudoby pracujících.
- Životní minimum se týká spíše životních nákladů než nákladů práce. Kampaně zaměřené na životní minimum obvykle přicházejí spíše z oblastí, v nichž je životní úroveň ohrožena prudce rostoucími náklady, často v souvislosti s úpadkem v poskytování základního zboží a služeb v rámci společnosti, například bydlení a péče o děti.

Další informace

Zpráva nazvaná *Concept and practice of a living wage* (Životní minimum – koncepce a praxe) je k dispozici zde: <https://eurofound.link/ef18064>

Vedoucí výzkumu: John Hurley

information@eurofound.europa.eu